

ЮРІЙ КМІТ.

МУЗИКА.

Камінчастим руслом пливе річка Коблянка. Сонячне промінє
пемов золоті струни мерехтить по її поверхні. На узгірях понад
рікою далеко за селом Волею простягла ся величава дуброва, яку
люди найменують „Могилою“ на памятку кровавої події між дво-
ром і мужиками. У стіп дуброви стоїть циганська хата. В неділі
і свята збирають ся на Могилі меньші і більші гуртки людей
із сіл, що притикають до широкої, довженої дуброви, якою з Волі,
Шуми, Замарина, Червоного Потока. Тут на Могилі, на „місці бо-
ротьби“, любив просиджувати молодий циганський музик Гриньо.
До нього отже сходили ся мужики, щоб послухати того, що в буд-
день над рікою пережив, передумав музик; сходили ся, щоб при-
кумпанії нагадати про минулє, щоб бодай глянути на загарбане
добро та на прадідних свідків давної минулості.

— Адже все те було людське... геть-геть, як оком засягнете,
— вказує старий, поважний селянин.

— Добре тямлю, як нині — он там поблизько тих чотирьох
велетнів я помогав небіщикової дідові.

— А ми он там на закруті в долині садили капусту. Пови-
ростали голови, гей би у Німців.

— Пасли люди, возили, палили, ставили ся — і всім стало.

— Стало.

— А нині одного наситити годі.

— Хоча всюди бідним людям загарбали пасовиска, ліси,
 поля, воду —

— Не наситилися. Ще таке, кажу вам, прийде в допусту
божого, що пави один одного їстимуть.

— За людську кривду.

— Як міг один чоловік стілько загорнути?

— Не бери, коли все зі всіх боків лізе в руки.

— І давнійше не боялися Бога, а тепер нема що й казати.
Та де в них сумлінє! Герасиме, Герасиме, вони святую правду
ногами топтають, а все тую неправду медом-вином напивають. Нема
в світі правди!

— Ой боронили наші батьки свого права до сих височених,
росохатих дубів, дуже боронили... Клялися, змовляли ся, прися-
гали, Бога на свідка взвивали —

— Ніщо з того. Забрали як свое.

— І вирви тепер кістя псови з горла.

— Пам'ятаєте, куме Михайле, яка то вчинила ся рівня у велику суботу перед заходом сонця? Жовняри стріляли.

— А якже! Панови й чорт заколише дитину, а хлопови дурна нянька не хоче. За паном усі, а за хлопом пес не гавкне. Не знати, на яку мару прийшов той хлоп на сьвіт?

— П'ятьдесят чотири хлопські голови поклали ся на вічний сон в обороні отього поля. Дали жите, бо завзято боронили свого права, своєї власності. Пам'ять їх не загине, доки ся земля стоятиме!

— Погибло й сім жовнярів.

— На Великдень порожна була церков.

— Бо тодішній наш духовний отець окомонував під той час у дворі. Перед відправою видавав ординарію панським служам і панським коням та радили раду з дідичем на хлопа. Тяжкі були часи.

— Одні ховали серед иоля тих, що наложили головами.

— А інші празникували по тюрмах, як ворохобники і хижі злочинці. Так, так прозвали їх.

— Адже хлопа ніщо так не болить, як коли забирають йому прадідну землю. Тоді припече його у плече і він вєть ся як напотана гадюка. Перед тим робили ми даром на панів — Бог знає по якому закону — а нас вони піздерили за се. Потім стали ми їм платити за листє, воду, навіть за повітрє, а далі вони все собі загатили.

— А тепер буцім то не бути, а дихати не дають.

— Не дзвонили дзвони, не горіли сьвічки, не кадилися кадила, люди ховали в понурій розпуці батьків, мужів, жінок, синів і доньок біля дуброви. Тут кроваве місце. Правдива могла. Отся дуброва заспівала завзятим хлопам важку, похоронну пісню, а вітер розносив далеко стогін та зойк вібраної громади.

Другий день Зелених свят 1897 р. Зійшло ся багато людей на Могилі. Циганчук Гриньо виграває тужні мельодії. Скрипка оживає в його руках, виявляє могутню, чудодійну силу. Чорні, грубі пальці добувають із невибагливих струн чарівні тони, що збирають довкола творця велику громаду. Сумовиті спомини з давної давнини стають перед ними. Тихо — мак сій. Сивоголовим дідам ринуть слози з очей; у серцях молодіжи жевріє съягий

огонь завзята, відваги й високих почувань. Скрипка грає, Гриньо не вважає на настрій зібраних, не слухає нічого, поринув сам у собі. Замовкла діброва; здається, що хоче пізнати, зрозуміти мову музики та душевні бажання мужиків. Скінчив, кладе ніжно та обережно скрипку напроти себе, любується на нею, вдивляється на її одушевленім у струни, немовби бажав зложити їм сердечну подяку за прислугу. На лиці малюється съвідомість повного задоволення. Слухачі дають „майстрови“ гроші, підсугають незамітно поживу. Ті, що байдужно, а іноді згірдно дивилися на весільних музиків, в найбільшою пошаною дивляться на цього вітхненого циганчука. Всі поважно настроєні. Коли Гриньо не бере вже до рук скрипки, починається съміливий, дружній разговор про ріжні справи.

Зайшло сонце; надходить вечір, повіяв легкий вітер, зашуміла гармонійно діброва; на небі появляються дрібні хмарки. Чути шелест, наближаються легкі кроки. Вийшов із діброви жандарм. Однаке ніхто не звертає уваги на нього. Зібрані съмлються, говорять, шуткують та лагодяться до відходу. Ся байдужність селян супроти урядового шолома розлютила жандарма, тим то крикнув гнівним голосом, коли наблизився до зібраних:

— Що тут за рада? Дай скрипку.

Хотів ухопити скрипку, але передяканий Гриньо притиснув її міцно до серця, до грудей, наче одну-едину дитину. Жандарм збирається насильно вирвати найдорожчий скарб музики.

— Дайте спокій, пане, — просили зібрані.

— Мовчати, бо вистріляю всіх як псів.

— Овва! — зашуміло в юрбі.

По тих словах кинувся жандарм з найбільшою лютістю на безоружну жертву. Почув ся тріск скрипки, пронісся розпущений зойк Гриня. Счинився стиск, метушня, посыпалися удари. Крик. У съому розхвилюваному натовпі валунав вистріл. З острахом розступилися згromаджені. На землі простяглися два трупи: Гриня і жандарма. Музика держить у судорожно-сциплених руках смик і половину розірваної скрипки. На боці обвязують прострілену ногу одному старцеві.

Відходячи з кривавого місця говорили мужики до себе:

— Боронив свого до останка.

Діброва шуміла.

